

Grupy banków w skoncentrowanym środowisku – analiza porównawcza grup dużych, średnich i małych banków w Macedonii i Chorwacji

Katarzyna Kubiszewska*

Streszczenie: *Cel* – Przedstawienie sytuacji w chorwackim i macedońskim sektorze bankowym odnośnie zmian będących skutkiem procesów konsolidacyjnych oraz analiza porównawcza zmian zachodzących w trzech grupach banków: dużych, średnich i małych w omawianych krajach

Metoda badania – Wykorzystane metody badawcze obejmują studia literatury, głównie zagranicznej, analizę danych finansowych oraz raportów Banku Centralnego w Chorwacji i Macedonii.

Wyniki – Dwie małe gospodarki transformują swoje sektory bankowe. Zmiany zachodzące w ich strukturze są odmienne – wskaźniki koncentracji w Macedonii spadają, co wpływa na zwiększenie roli banków średnich i małych w gospodarce (rosnące udziały w rynku kredytów i depozytów), ale nie skutkuje lepszymi wynikami finansowymi. Grupa banków średnich i małych w Chorwacji może pochwalić się lepszymi wynikami (mierzonymi ROA) mimo zmniejszającej się ich roli w gospodarce.

Oryginalności/wartość – Chorwacja jako najmłodszy członek Unii Europejskiej, podobnie jak inne kraje regionu Bałkanów Zachodnich, w tym Macedonia, nie jest częstym podmiotem badań w Polsce.

Słowa kluczowe: Chorwacja, Macedonia, konsolidacja sektora bankowego, grupy banków: dużych, średnich i małych

Wprowadzenie

Zarówno literatura przedmiotu, jak i praktyka gospodarcza wskazują, że do głównych motywów procesów konsolidacyjnych rynku bankowego należą: konieczność podniesienia poziomu kapitału własnego, uzyskanie dostępu nowych umiejętności (*know-how*), a także zwiększenie udziałów w rynku w krótkim czasie. Szczególnie istotne są te zagadnienia dla systemów bankowych doświadczających transformacji systemowej w krajach, które tworzą swoje systemy finansowe bardzo często od podstaw.

Wzrost koncentracji rynku wymuszony regulacjami dostosowywanymi do standardów międzynarodowych, liberalizowaniem dostępu do lokalnego rynku dla inwestorów zagranicznych wpływa na zmianę struktury konkurencji na lokalnym rynku bankowym. Zgodnie z poglądem, iż tylko duże instytucje bankowe mają szansę na rozwój w globalnym sektorze bankowym (Kowalewski 2003), można przypuszczać, że rośnie znaczenie grupy dużych banków.

* dr Katarzyna Kubiszewska, Politechnika Gdańska, 80-233 Gdańsk, ul. G. Narutowicza 11/12, katarzyna.kubiszewska@zie.pg.gda.pl.

Celem artykułu jest przeprowadzenie analizy działalności sektorów bankowych w dwóch krajach transformujących swoje gospodarki, tj. Chorwacji i Macedonii, z wyodrębnieniem trzech grup banków: dużych, średnich i małych na tych właśnie rynkach. Artykuł został podzielony na dwie zasadnicze części. W pierwszej przeprowadzono analizę literatury polskiej i zagranicznej w odniesieniu do problemu koncentracji rynku bankowego, ze szczególnym uwzględnieniem skutków procesów konsolidacyjnych. Część druga została poświęcona analizie porównawczej zmian zachodzących pod względem stopnia koncentracji, działalności kredytowej i depozytowej oraz uzyskiwanych wyników finansowych (wyrażonych wskaźnikiem ROA) w omawianych sektorach bankowych w odniesieniu do wspomnianych grup banków.

1. Skutki konsolidacji sektora bankowego

Procesy konsolidacyjne systemów bankowych, ich przyczyny, jak i skutki są tematem szerokiej dyskusji w literaturze przedmiotu. Były one badane przez wielu autorów: Singh oraz Zollo (2002), Farrell i Shapiro (2000), Berger (2000), jak również są przedstawiane w raportach i analizach różnych instytucji międzynarodowych (Międzynarodowy Fundusz Walutowy, Bank Światowy, Europejski Bank Centralny i in.)

Potencjalne skutki konsolidacji stanowią jednocześnie najbardziej optymistyczny scenariusz możliwych do osiągnięcia poprzez konsolidację rezultatów. Skutki konsolidacji mogą być analizowane przez pryzmat różnych kryteriów, na przykład w perspektywie finansów, działalności operacyjnej oraz marketingu (tabela 1). Proces ten ma swój wpływ nie tylko na podmioty bezpośrednio w nie zaangażowane, ale również na ogólną sytuację w sektorze bankowym i dalsze działania podejmowane w jego zakresie.

Tabela 1

Wybrane skutki konsolidacji sektora bankowego

Skutki finansowe	Skutki w zakresie działalności operacyjnej	Skutki marketingowe
Zmiany wskaźników finansowych	Ulepszenia związane z działalnością operacyjną	Wykorzystanie ukształtowanej w świadomości klienta marki o większej renomie
Wzrost wartości powstałej instytucji finansowej	Zmiany w wykorzystywaniu technologii	Bazowanie na wielkości instytucji
Koncentracja funduszy banków	Zmiana kultury zarządzania i strategii	Zniekształcenie układu kredytów i depozytów
	Poszerzenie zakresu i asortymentu usług	Dostosowanie wysokich marż do standardów europejskich
	Zmiany kadrowe	Zmiana struktury konkurencji na rynku

Źródło: opracowanie własne.

Optymistyczny scenariusz procesu konsolidacji zakłada redukcję kosztów działania w stosunku do ich sumy sprzed połączenia. Betlej wskazywał nawet, że można mówić o wzroście oszczędności o 10–15%, jak również o podniesieniu rentowności kapitału własnego banków o 20–30%. Efektem tym towarzyszyć musi zawsze działalność restrukturyzacyjna. W przeciwnym wypadku planowana do osiągnięcia korzyść może się okazać skutkiem negatywnym i doprowadzić do spadku wskaźników finansowych i wartości powstałego podmiotu (Betlej 1999). Jeśli koncentracja rynku jest pozytywnie skorelowana z siłą rynkową banków, można oczekiwać także wzrostu oczekiwanych stóp zwrotu z aktywów (ROA) (Sharma, Bal 2010), a także poprawy ogólnej efektywności działania (Demirgüç-Kunt, Levine 2000).

Skoncentrowane fundusze własne banków pozwalają na inwestowanie w rozwój, prace badawczo-analityczne czy też marketing. Jednak wszelkie zmiany polityki względem klienta muszą być połączone z modernizacją ogólnej strategii instytucji. Wszechstronność nowopowstałych, połączonych jednostek wpływa korzystnie na ich sytuację na rynku. Praktycznymi skutkami konsolidacji może się okazać zwiększenie udziału w rynku oraz większe efekty skali działania instytucji (Walter 2004).

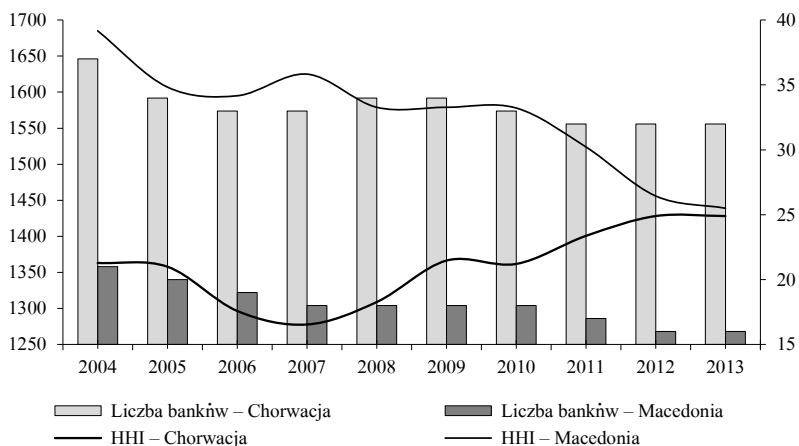
W powszechnej świadomości wielkość instytucji świadczy o jej sile. Ma to również swoje ekonomiczne implikacje. Zwiększenie obrotów banku przy jednoczesnym zmniejszeniu kosztów działalności powoduje większą stabilność finansową instytucji. Większy portfel finansowy zmniejsza ryzyko upadłości. A na stabilność całego rynku będzie oddziaływał także fakt, iż prościej jest monitorować kilka dużych instytucji niż wiele małych, tak więc kontrola rynku silniej skoncentrowanego jest efektywniejsza (Beck, Demirgüç-Kunt, Levine 2003).

Skutkami konsolidacji objęte są nie tylko banki, których dotyczy ona bezpośrednio. Oddziałują one na sytuację całego sektora bankowego i panujące w nim tendencje, jak również mogą dotyczyć całego rynku finansowego. Zwraca na nie uwagę Wiśniewska, a za ich przyczynę podaje dążenie do osiągnięcia wysokiego progu kapitałowego. Dysproporcja polega na stosunkowym zmniejszeniu się akcji kredytowej do posiadanych depozytów. Dodatkowo wskazuje na ryzyko związane z kosztami przeprowadzania konsolidacji. Jeżeli dokonuje się ona w niesprzyjających warunkach, może prowadzić do powstania sytuacji kryzysowej (Głos Banków Spółdzielczych 2005). Z drugiej jednak strony nie można zapominać, że wzrost konkurencyjności jest przyczyną wielu dalszych przemian, jak chociażby wspomnianego zmniejszenia marż. Skutkuje wzrostem poziomu jakości proponowanych przez banki usług.

Analitycy przewidują dalszy postęp procesów konsolidacyjnych. Dostrzegają również różnorodny charakter konsolidacji, zarówno pod względem założonych przy jej podejmowaniu celów, jak również faktycznie osiągniętych skutków. W procesie konsolidacji ma znaczenie zarówno charakter jednostek, które do niej przystępują, jak i stopień scalenia – ilość oraz jakość zmian wprowadzonych w firmach, które stają się integralną częścią nowej instytucji.

2. Liczba banków i poziom koncentracji

Analizie poddano dwie małe gospodarki europejskie, przechodzące transformację systemową. Są to Macedonia i Chorwacja. Sektory bankowe tych krajów charakteryzują się stosunkowo wysokim poziomem koncentracji. Wskaźnik koncentracji aktywów pięciu największych instytucji osiągnął poziom 75–77% (zaś wskaźnik Herfindahla i Hirschmana – HHI – przekroczył wartość 1300 pkt (rys. 1)), co świadczy o umiarkowanie wysokim poziomie koncentracji rynku bankowego.

Oś lewa – wskaźnik HHI, oś prawa – liczba banków.

Rysunek 1. Stopień koncentracji sektorów bankowych w Chorwacji i Macedonii

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Banków Centralnych w Chorwacji i Macedonii.

W obu krajach w okresie ostatniej dekady wyraźnie widoczne są zmiany w zakresie koncentracji rynku bankowego, jak i liczby działających banków. W Chorwacji rosnącej koncentracji rynku (wyrażonej współczynnikiem HHI) towarzyszy malejąca liczba instytucji bankowych. W Macedonii wprowadzie liczba banków także się zmniejsza, jednak wskaźnik koncentracji HHI w badanym okresie spadł z 1685 do 1439.

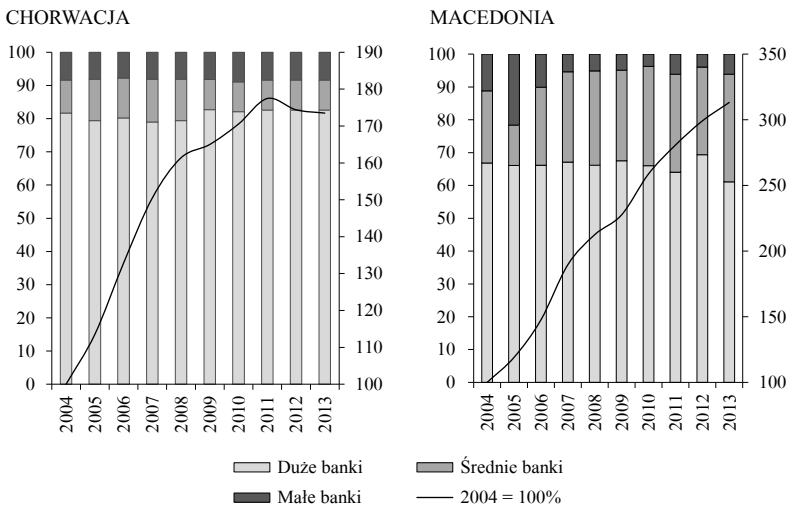
W obu krajach zmiany w zakresie liczby banków zachodzą w grupie małych banków. W Chorwacji¹ liczba banków w grupie dużych przez cały okres badawczy pozostaje niezmienną, tj. 6, zaś w grupie banków średnich w 2009 roku zmniejszyła się o 1 na skutek połączenia Slavonska banka d.d. oraz Hypo Alpe-Adria-Bank d.d. Podobne zmiany mają

¹ Na cele tego opracowania przyjęto, za metodologią banku centralnego w Chorwacji, że banki duże to te, których aktywa przekraczają 5% aktywów sektora, a banki małe – to te, których aktywa nie przekraczają 1% całkowitych aktywów.

miejsce w Macedonii², gdzie liczba banków dużych wynosi 3, średnich 7–9 banków. Najwięcej zmian zachodzi w grupie banków małych na skutek łączenia, likwidacji lub powstawania, np. w Chorwacji w 2005 roku połączyły się Zagreba~ka banka d.d. z Dresdner Bank Croatia d.d, a Kri'eva~ka banka d.d. poddał się procedurze likwidacyjnej, zaś np. w 2009 roku powstał nowy bank A štedna banka malog poduzetništva d.d., w Zagrzebiu. W Macedonii liczba małych banków zmniejszyła się z 10 w 2004 do 5 w 2013 roku, zaś w Chorwacji – o 20% – z 29 do 23 instytucji.

3. Aktywa i podział na grupy

Zmiany zachodzące w zakresie poziomu koncentracji widoczne są także w strukturze rynków bankowych pod względem wielkości banków, mierzonej wartością ich aktywów (rys. 2).

Oś lewa – struktura aktywów sektora, oś prawa – zmiana wartości aktywów, gdy 2004 = 100%.

Rysunek 2. Struktura aktywów i ich wzrost w okresie 2004–2013 (%)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Banków Centralnych w Chorwacji i Macedonii.

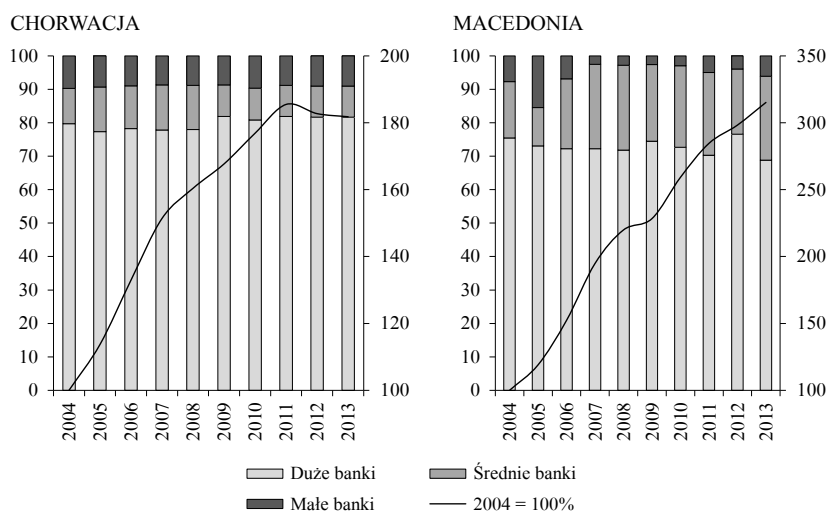
Podkreślić należy, że w Chorwacji udział dużych banków jest stabilny w badanym okresie, w przeciwieństwie do sytuacji w Macedonii. Tam udział tych banków systematycznie zmniejsza się o 8 p.p., z 69% aktywów sektora do 61%, na korzyść banków średnich, przy jednoczesnym prawie dwukrotnie silniejszym wzroście wartości aktywów w całym

² W Macedonii podział na trzy grupy banków przeprowadzony jest zgodnie z metodologią przyjętą przez Macedoński Bank Centralny. Podział na różne grupy banków wynika z wielkości aktywów i jest korygowany średnią roczną stopą wzrostu sumy aktywów systemu bankowego w poprzednich czterech kwartałach.

sektorze bankowym. W ciągu 9 lat wartość aktywów w Chorwacji wzrosła o 70%, podczas gdy w Macedonii odnotowano wzrost o ponad 200%. Dodać trzeba, że w obu krajach wartość całkowitych aktywów jeszcze w 2007 w Macedonii i w 2006 w Chorwacji była mniejsza niż wartość aktywów dużych banków w 2013 roku. W Macedonii roczna stopa wzrostu aktywów do 2008 roku osiągnęła poziom ponad 10%, a później zmniejszyła się do 8% r/r. W badanym okresie aktywa banków średnich zwiększyły się prawie 5 razy. W przypadku Chorwacji roczne tempo wzrostu aktywów wynosiło ponad 13% do 2007, potem zmniejszyło się do 4–7% r/r, by w 2012 i 2013 aktywa zaczęły się kurczyć o ok. 1% r/r. We wszystkich grupach banków zanotowano podobne tempa zmian w badanym okresie.

4. Depozyty

Działalność depozytowa jest jednym ze źródeł finansowania banków i jednocześnie jest to jedna z podstawowych czynności bankowych. Na rysunku 3 przedstawiono strukturę depozytów ze względu na grupę banków.

Oś lewa – struktura depozytów sektora, oś prawa – zmiana wartości depozytów, gdy 2004 = 100%.

Rysunek 3. Struktura aktywów i ich wzrost w okresie 2004–2013 (%)

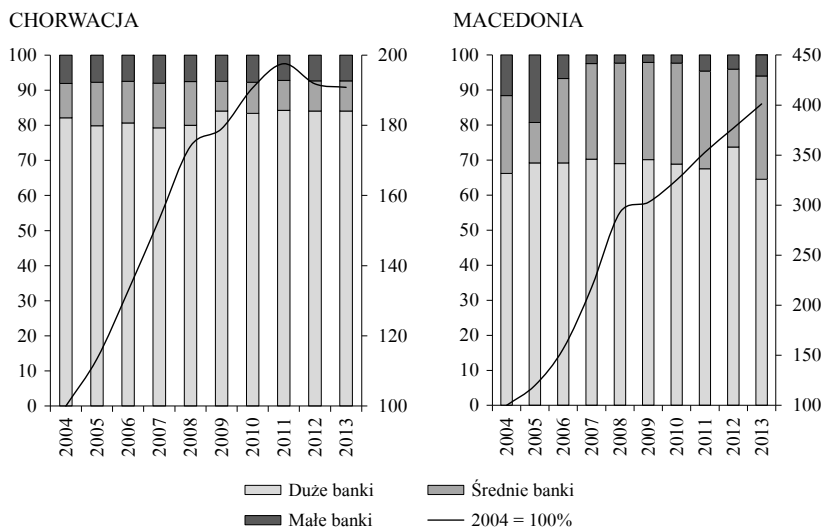
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Banków Centralnych w Chorwacji i Macedonii.

W Chorwacji banki duże zaangażowane są w rynku depozytów znacznie mocniej niż ma to miejsce w Macedonii. W całym badanym okresie w Chorwacji aż ok. 80% wszystkich depozytów złożonych było w dużych bankach, podczas gdy w Macedonii w 2004 roku dotyczyły to około 3/4 depozytów i w kolejnych latach odsetek ten spadł aż do 68% w 2013 roku

na korzyść grupy średnich banków. Grupa ta systematycznie zwiększa swoje zaangażowanie w rynku depozytów, szczególnie od 2007 roku. W latach 2007–2013 udział ten wzrósł o 5 p.p. Także w tej grupie banków najmocniej przyrosła wartość depozytów, bo prawie pięciokrotnie, podczas gdy w pozostałych grupach – dwuipółkrotnie. W Chorwacji zarówno grupa banków małych, jak i średnich utrzymuje swój udział w rynku po ok. 10% każda.

5. Kredyty

Istotną kwestią jest także zaangażowanie w działalność kredytową. Analiza działalności kredytowej (rys. 4), stanowiącej jedną z podstawowych zakresów aktywności instytucji bankowych, wskazuje na coraz większe zaangażowanie grupy banków średnich w Macedonii i zarazem odmienną sytuację niż w Chorwacji.

Oś lewa – struktura kredytów sektora, oś prawa – zmiana wartości kredytów, gdy 2004 = 100%.

Rysunek 4. Struktura aktywów i ich wzrost w okresie 2004–2013 (%)

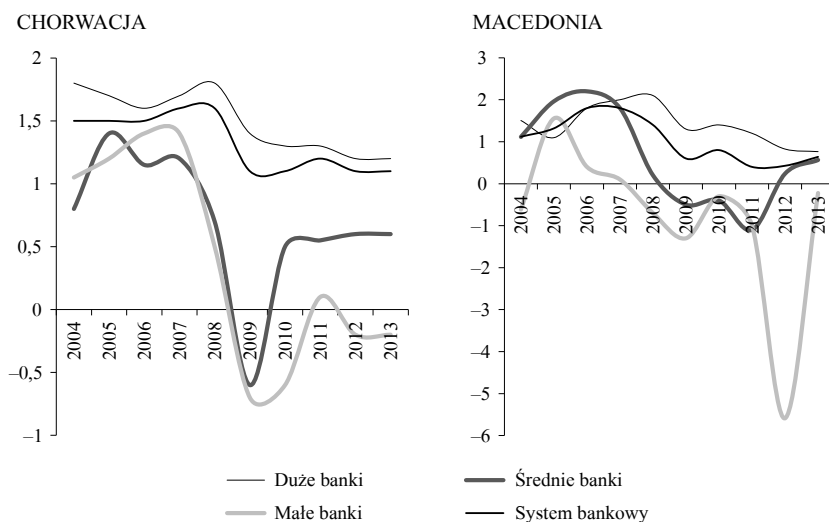
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Banków Centralnych w Chorwacji i Macedonii.

W Macedonii grupa banków średnich udzieliła prawie 30% wszystkich kredytów w 2013 roku, podczas gdy dziewięć lat wcześniej było to niecałe 22%, a w 2005 – zaledwie 11% kredytów ogółem. Od 2008 roku widoczny jest systematyczny niewielki spadek zaangażowania grupy banków dużych w ten rodzaj działalności, np. w 2013 zaangażowanie to było o 2 p.p. mniejsze niż w 2004 roku. W Chorwacji zmiany są zgoła odmienne – systematycznie rośnie zaangażowanie banków dużych, z ok. 80% całkowitych kredytów w 2007 roku,

na niekorzyść pozostałych dwóch grup instytucji, których łączne zaangażowanie w rynku kredytów zmniejszyło się o 4 p.p. w ciągu zaledwie pięć lat.

6. Wyniki finansowe

W celu porównania wyników działalności banków w obu sektorach bankowych przeprowadzono analizę wskaźnika rentowności aktywów ROA, który należy do podstawowych wskaźników efektywności zarządzania majątkiem instytucji.

Rysunek 5. Zyskowność aktywów w okresie 2004–2013 (%)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Banków Centralnych w Chorwacji i Macedonii.

W obu przypadkach na pozytywny wynik wskaźnika ROA największy wpływ miały zyski osiągnięte przez banki duże. W Chorwacji straty poniosły banki średnie (w okresie 2009–2010) oraz grupa banków małych (2009–2011), jako konsekwencja globalnego kryzysu finansowego, który dotarł do regionu kanałem pośrednim, głównie za sprawą spowolnienia akcji kredytowej ze strony zagranicznych centrali lokalnych banków. Jednak ujemne wartości wskaźnika ROA w Chorwacji nie przekroczyły $-0,7\%$.

Sytuacja w Macedonii jest zgoła odmienna. Mimo rosnącego zaangażowania kredytowego i depozytowego, zarówno grupa banków małych, jak i średnich odnotowuje straty. Ta pierwsza grupa – już od 2007 roku, a najniższy poziom wskaźnika ROA zanotowano w 2012 roku i było to $-5,5\%$. Grupa banków średnich także nie mogła wykazać dodatniego wskaźnika ROA w okresie 2009–2011, gdy w 2011 roku ROA spadło do -1% .

Uwagi końcowe

W obu badanych krajach zachodzą zmiany charakterystyczne dla współczesnej bankowości, tj. zmniejsza się liczba instytucji bankowych za sprawą procesów konsolidacyjnych. W zależności jak duże instytucje biorą udział w tych transakcjach, zmienia się poziom koncentracji rynków. W Chorwacji rośnie, podczas gdy w Macedonii nieznacznie się obniża. Wraz ze wzrostem stopnia koncentracji zmniejsza się rola grupy banków średnich i małych w pierwszym z omawianych krajów. W Chorwacji widoczne jest zmniejszające się zaangażowanie tych grup instytucji w rynku depozytów i kredytów, które nie przekracza w sumie 20% odpowiednio całkowitych depozytów i kredytów. W Macedonii zmiany przyjmują odmienny kierunek: zmniejszającej się koncentracji rynku towarzyszy wzrost znaczenia grupy banków średnich i małych w podstawowej działalności sektora. Jednak nie przekłada się to na lepsze wyniki finansowe, zarówno poszczególnych grup banków, jak i sektora jako całości. To w Chorwacji sektor bankowy osiągnął lepsze wyniki mierzone wskaźnikiem ROA, jak również okres ponoszenia strat przez banki małe nie był tak długi, jak miało to miejsce w Macedonii. Potwierdza to, że rosnąca koncentracja sektora bankowego może pozytywnie oddziaływać na jego wyniki jako całości, jak również poszczególne grupy instytucji.

Literatura

- Banks Bulletin (2005–2014), Chorwacki Bank Centralny, Zagrzeb, nr 10–24.
- Beck T., Demirgüç-Kunt A., Levine R. (2003), *Bank Concentration and Crises*, Working Papers no. 9932, National Bureau of Economic Research.
- Betlej A. (1999), *Efekty przejęć i fuzji bankowych, Fuzje i przejęcia bankowe*, Zeszyty BRE Bank-CASE, nr 45.
- Berger A.N. (2000), *The Integration of the Financial Services Industry: Where are the Efficiencies?* „North American Actuarial Journal” nr 4.
- Demirgüç-Kunt A., Levin R. (2000), *Bank Concentration: Cross Country Evidence*, www-wds.worldbank.org/external/default/WDSContentServer/WDSP/IB/2004/02/10/000265513_20040210165243/additional/310436360_20050276035212.pdf.
- Farell J., Shapiro C. (2000), *Scale Economies and Horizontal Merger Analysis*, econwpa.wustl.edu/8089/eps/io/papers/0012/0012002.pdf.
- Krajewski J. (2005), Wywiad z dr Urszulą Wiśniewską, „Głos Banków Spółdzielczych” nr 9.
- Report on the Banking System in the Republic of Macedonia (2005–2014)*, Narodowy Bank Centralny, Skopje.
- Sharma M.K., Bal H.K. (2010), *Bank Market Concentration: A Case Study of India*, „International Review of Business Research Papers” vol. 6, nr 6.
- Singh H. Zollo Z. (2002), *Post-acquisition Strategies, Integration Capability, and the Economic Performance of Corporate Acquisitions*, http://center.kub.nl/zollopost-acquisition_strategies.pdf.
- Walter I. (2004), *Mergers and Acquisitions in Banking and Finance*, Oxford University press.

**GROUP OF BANKS IN A CONCENTRATED ENVIRONMENT
– COMPARATIVE ANALYSIS OF GROUPS OF LARGE, MEDIUM
AND SMALL BANKS IN MACEDONIA AND CROATIA**

Abstract Purpose – the aim of the article is to present the situation in the Croatian and Macedonian banking sector regarding the changes resulting from the consolidation processes and to carry out a comparative analysis of changes in the 3 groups of banks: large, medium and small in the countries concerned.

Method of testing – testing methods include the study of literature, mainly foreign, and analysis of financial data and reports the Central Bank in Croatia and Macedonia.

Results – Two small economies transform their banking sectors. Changes in the structure of their banking markets are different – concentration ratios fall in Macedonia, what leads to an increasing role of small and medium sized banks in the economy (growing market share of loans and deposits), but does not result in a better financial performance. A group of medium and small banks in Croatia can boast a better performance (measured ROA), despite their decreasing role in the economy.

Originality/value – Croatia as the youngest member of the European Union, like other countries of the Western Balkans, including Macedonia, there is a common subject of research in Poland.

Keywords: Croatia, Macedonia, the consolidation of the banking sector, groups of banks: large, medium and small

Cytowanie

Kubiszewska K. (2015), *Grupy banków w skoncentrowanym środowisku – analiza porównawcza grup dużych, średnich i małych banków w Macedonii i Chorwacji*, Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego nr 855, „Finanse, Rynki Finansowe, Ubezpieczenia” nr 74, t. 2, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego, Szczecin, s. 609–618; www.wneiz.pl/frfu.